

STUDIEHANDLEDNING

Läs om klass

© **ABFs förbundsexpedition 2025**

Artikelnummer: ABF10761

Text: Henrik Johansson

Redaktör: Michael Jonsson

Fotograf: Benjamin Romero / Canva

Grafisk formgivare: Peggy Jönsson

Innehållsförteckning

Förord	4
Till cirkelledaren, del 1	5
Kom ihåg!	5
Liten checklista om studiecirkeln	5
Att tänka på:	6
Innan cirkeln	7
Första träffen	9
Övning 1 – Presentationsrunda	9
Upplägg och information	9
Övning 2 – Presentera en text	9
Avslutning	9
Andra träffen	10
Karaktärerna	10
Miljö	11
Avslutning	11
Tredje träffen	12
Konflikt	12
Avslutning	13
Fjärde träffen	14
Övning 1 – Sammanfattning av boken eller textens ideologi och budskap	14
Övning 2 – Förväntningar och utvärdering	14
Avslutning	14
Till cirkelledaren, del 2	15
Hur arbetar man i en studiecirkel?	15
Att tänka på innan cirkeln startar	15
Vad är viktigt i rollen som ledare?	15
Praktiska saker att tänka på	16
Vad är en arbetsplan?	16
Cirkelledarutbildning	16
Studiecirkeln en av fyra verksamhetsformer	16
ABF är Sveriges största möjliggörare	17

Förord

Genom läsning tar vi oss in i en annan värld, vi förflyttar oss i tid och rum. Hur vi upplever en bok, vilka associationer, tankar och känslor den väcker beror inte bara på boken i sig, utan också på vem som läser och i vilket sammanhang läsningen sker. Det finns inga rätt eller fel, och ens egen läsning påverkas också av hur andra har läst verket. Särskilt i en studiecirkel där vi diskuterar med varandra. Hur vi upplever boken påverkas också av samhället vi lever i och vad vi själva tidigare upplevt och läst.

Att läsa med ett klassperspektiv innebär inte att lägga andra läsningar åt sidan, utan snarare att aktivt och nyfiket, tillföra ytterligare en dimension till läsupplevelsen. Tillsammans i cirkeln hjälps ni åt att hitta saker i texten som annars vore dolda och anstränger er för att läsa mellan raderna, på jakt efter det som kunde ha blivit.

Finns det då alltid klassfrågor att leta efter i en text? Och hur gör man det? För även om tandvärk känns på samma sätt för fattig och rik är frågan snarare om man har råd att gå till tandläkaren, och om det skildrade samhället erbjuder gratis tandvård eller inte. Men det är inte bara en fråga om pengar. Vem som måste stämpla in och vem som får arbeta hemifrån är också en fråga om klass. Där klass kan vara diffust och svårt att sätta fingret på finns nästan alltid en fråga om makt närvarande: Vem bestämmer över platserna och människorna i boken? Vem har bestämt att barn ska gå i skolan och vad händer när en rödhårig tjej med flätor inte vill och har en egen kappsäck med pengar?

Henrik Johansson,
skrivpedagog och författare till studiehandledningen Läs om klass

Till cirkelledaren, del 1

En studiecirkel är ett gemensamt lärande där en grupp tillsammans beslutar både om vad de vill studera och hur cirkeln ska läggas upp. I varje grupp ingår en cirkelledare, som är den som har kontakten med studieförbundet. Det är ledaren som är ansvarig för att arbetsplanen följs, men gruppen förväntas vara delaktig i arbetet. En viktig uppgift för ledaren är att skapa ett generöst klimat där alla känner sig välkomna och inkluderade. Studiecirkeln som studieform kännetecknas bland annat av tid för reflektion och diskussion. Det är viktigt att ledaren ger plats och tid för deltagarnas tankar och frågor.

I alla studiecirkel finns människor med olika bakgrund, förutsättningar och intresseområden. Det är något att vara glad över. Utan mångfald i gruppen förlorar studiecirkeln sin kraft. Därför är det viktigt att alla som deltar har möjlighet att vara med på lika villkor. Någon kan ha en synlig funktionsnedsättning, en annan en dold. Några har svenska som modersmål, andra har det inte. Genom dialog med deltagarna brukar det gå ganska smidigt att hitta ett upplägg som fungerar för alla. Samtalen kan delas upp så att de genomförs i helgrupp ibland och i mindre grupper ibland. För en del människor är det svårare att prata i större grupp och genom att variera hur samtalen genomförs får alla en större möjlighet att våga bli delaktiga.

Kom ihåg!

Försök att ta en paus minst var 45:e minut. Sammanfatta alltid dagens samtal och be varje deltagare göra en kort reflektion över dagens träff. Detta kan även vara ett enda ord. Men alla ska gärna säga något. Se till att alla vet vad nästa träff har för tema.

Liten checklista om studiecirkeln

- Cirkeln ska bestå av minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter) uppdelat på minst tre träffar.
- Deltagarna samlas högst tre gånger per vecka och träffarna får inte hålla på längre än fyra studietimmar vid varje tillfälle.
- Vi rekommenderar att ni är mellan sex och tolv personer. Tre deltagare inklusive ledaren är minimum. Max är 20 personer.
- En av er ska ha rollen som cirkelledare.
- Deltagarna ska fylla 13 år det år då verksamheten genomförs, eller vara minst 13 år eller äldre.
- Åtminstone tre av cirkeldeltagarna ska vara närvarande varje gång.
- Studiecirkeln ska vara tydligt skild från andra typer av föreningsverksamhet, som till exempel styrelse- eller medlemsmöten.
- Studiecirkeln får inte ha ett kommersiellt syfte.

Utförligare information till dig som är cirkelledare finns i slutet av denna studiehandledning. Kontakta ditt närmaste ABF-enhet före start av cirkel. De kan även ge dig information och stöd kring hur ni kan genomföra studiecirkeln digitalt.

Att prata om klassbegreppet

Att prata om klass, och hur det relaterar till annat, kan vara en utmaning. Förhoppningsvis kan det här kapitlet hjälpa dig att tänka kring frågor om klass och därmed vara bättre rustad för att leda en cirkel i ämnet.

Klasstillhörighet avgör fortfarande i stor utsträckning människors livsvillkor i vårt land. Inkomst-, hälso- och utbildningsklyftorna har vuxit. De ökade klyftorna i samhället har tillåtit rasism och främlingsfientlighet att slå rot och söndra tilliten mellan människor.

Allt fler stängs ute från trygga anställningar och ett tryggt boende. Arbetslivet har blivit mer lärorikt och utvecklande för många, medan det för andra råder ett motsatt förhållande. Många människor lever med en kronisk känsla av osäkerhet och med svaga sociala rättigheter. Växande klyftor gör även att den politiska demokratin i praktiken är ojämnt fördelad. Sverige är ett klassamhälle.

Ur ABFs idéprogram.

Att fråga sig exakt vem som tillhör vilken klass är inte alltid så intressant, eftersom klass snarare handlar om att definiera stora grupper relationer till varandra och till samhället. Men mellan raderna i ABFs idéprogram får vi vissa påståenden: Att vara långt ner på klasstrappan kan innebära att ha ett arbete som är enformigt och inte speciellt utvecklande eller att inte ha något eller väldigt lite inflytande över sitt arbete och arbetsmiljö. Andra perspektiv kan vara att leva med ekonomisk och social osäkerhet och att ha svagare försvar för sina rättigheter.

Att tänka på:

- På vilket sätt avgör klasstillhörigheten ens livsvillkor?
- Stämmer påståendet att den politiska demokratin är ojämnt fördelad? I så fall hur?

Eftersom det här är en studiehandledning med litteraturen i fokus kan vi också ta den till hjälp för att ringa in klassbegreppet.

Evin Ahmad skriver så här i sin debut ”En dag ska jag bygga ett slott av pengar”, Natur och Kultur, 2017.:

”Jag skulle bli känd, få pengar, få framgång men en dag återvända.
Jag skulle ge dom alla skatter jag lyckats samla på mig, ge dom allt jag har.
Betala allas fotbollsträningsavgifter eller dansterminsavgifter så dom slipper lägga av för att dom inte har råd.

Be alla föräldrar säga upp sig från sina jobb. Låta deras trasiga ryggar äntligen få vila.”

I utdraget beskrivs människor som inte har. Det är inte det ryggtrasande arbetet i sig som utmärker arbetarklassen. Även en småföretagare kan ha en rygg som inte får vila. Det avgörande är inte heller lön, rikedom eller fattigdom, det är istället det som Ahmad når fram till i textens slutskede: Att inte ha något annat val än att

sälja sin arbetskraft. Att vara piskad av det ekonomiska tvånget att ta arbetsuppgifter som förstör ens rygg. Arbetarklassen definieras av sina negationer: de som inte äger, som inte bestämmer, som inte har makt. Ett överklassbarn behöver inte drömma om att komma hem med pengar för att betala alla avgifter. I överklassen är den betalningen inte ett problem.

Klasssamhället är gammalt, och det har sett olika ut genom åren men gemensamt är att vi kan definiera klasserna utifrån att det alltid har rått ett ojämnt förhållande mellan de som bestämmer och de som är tvungna att lyda. De som har frihet att kunna välja och de vars valmöjligheter är kraftigt begränsade.

- Evin Ahmad beskriver sina barndomsdrömmar, vad drömde du om som barn?
- Vilka fritidsaktiviteter är beroende av ens ekonomiska status?

Innan cirkeln

Den här studiehandledningen innehåller ett upplägg för fyra träffar i studiecirkeln. Längden på träffarna bör anpassas efter gruppens storlek men rekommendationen är att ni träffas i 2 studietimmar + fikapaus (en studietimme = 45 minuter) om ni är 3–5 deltagare och 3 studietimmar + fikapaus om ni är fler. För första och sista träffen är det dock bra att avsätta 3 studietimmar för att hinna med en ordentlig intro och avslutning av cirkeln. Det kan finnas ett värde att lägga in en fikapaus eftersom samtalet blir lite friare under en sådan paus. Många av de bästa tankarna i en cirkel dyker upp under rasten.

Upplägget i studiehandledningen fokuserar på ett tematiskt område relaterat till klass och läsning per tillfälle. Ni avgör själva om ni vill läsa en och samma bok under cirkelns gång eller om ni vill läsa olika texter mellan varje träff. Om ni väljer att läsa samma bok under cirkelns gång behöver ni anpassa mängden text att läsa mellan varje träff så att ni hinner läsa ut boken till den sista träffen.

Känner du dig osäker i din roll som cirkelledare? Anmäl dig till en kostnadsfri cirkelledarutbildning hos ABF, kontakta din närmaste ABF-avdelning för information om nästa utbildningstillfälle.

Att välja böcker

Det finns flera sätt att tänka kring vilken eller vilka böcker ni väljer och de behöver inte utesluta varandra. Det ligger nära till hands att välja verk som ni i förväg vet, genom recensioner eller tips, handlar mycket om klass. När vi talar om litteratur som behandlar klass syftar vi ofta på arbetarlitteratur. Det kan vara en bra början eftersom det handlar om verk som ofta tematiserar klass, fattigdom och makt. Men det kan också vara spännande att ”leta” efter klassperspektiv i andra böcker. Klasssamhället rymmer flera klasser och skikt, inte bara arbetarklassen. Att analysera hur medelklassen beskrivs kan ge böckerna om dem nya aspekter och infallsvinklar som kan påverka helhetsintrycket. På samma sätt kan det vara roligt att läsa böcker som utspelar sig i andra världar, som fantasy eller science-fiction. Hur ser klassrelationerna egentligen ut i Narnia?

Även andra aspekter som kön, könsuttryck, hudfärg (rasifiering), sexuell läggning, funktionsnedsättning m.m. spelar in i hur makt och inflytande fördelas i samhället. Därför kan det vara intressant och relevant att även undersöka hur sådana aspekter påverkar människors handlingsutrymme när ni läser ur ett klassperspektiv.

Den här studiehandledningen är upplagd så att deltagarna får verktyg att diskutera aspekter som miljö, karaktärer eller konflikt, och det går att göra både om man väljer att läsa en bok åt gången eller om man har en bok till hela cirkeln och läser några kapitel åt gången. Ni bestämmer själva.

Tips på böcker

Här hittar ni inspiration till att hitta böcker som skildrar klass:

- Podden och portalen Arbetarlitteratur: <https://arbetarlitteratur.com/category/podcast/>
- Föreningen Arbetarskrivare, släpper bland annat antologier med flera samtida arbetarförfattare, ofta med noveller och kortare texter som är lämpliga att läsa mellan träffarna: <https://arbetarskrivare.wordpress.com/>
- Gå till ditt lokala bibliotek och fråga efter litteratur som skildrar klass
- Konton på sociala medier som tipsar om arbetarlitteratur och böcker med klassperspektiv

Tillgänglighet

Välj verk som är tillgängliga för alla. Om någon har svårt att läsa, välj verk som även finns som ljudböcker.

Att läsa för att diskutera

Läsningen sker mellan träffarna och det är klokt att läsa med pennan i handen. Tipsa deltagarna om att anteckna under tiden som de läser. Det behöver inte alls vara klart formulerade tankar eller känslor om boken, utan kan vara markeringar om vad som får en att reagera, vad som skaver eller väcker associationer. Det kan till en början vara distraherande att avbryta läsningen för att skriva, men är givande i längden. Deltagarna tar sedan med sig sina anteckningar till träffarna.

Låt alla höras

Under träffarna är det viktigt att alla får komma till tals. En bra regel är att låta varje person tala ostört, medan de andra anteckningar och kommenterar efteråt. Det kan vara bra att begränsa talartiden till fem eller sju minuter var. Innan någon pratar är det vettigt att tänka igenom vad som känns viktigast att säga. Efter rundan kan det vara fri diskussion. Använd en talarlista om det behövs.

Första träffen

Övning 1 – Presentationsrunda

Starta en talarrunda och låt deltagarna presentera sig och dela sina förväntningar och förhoppningar inför cirkeln. Om deltagarna har olika utgångspunkter kan det vara bra att känna till det i förväg, då det kan öka förståelsen för varandras perspektiv. Skriv ner deltagarnas förväntningar så att ni kan återkomma till dem i slutet av cirkeln. Börja med att presentera dig själv som cirkelledare.

Upplägg och information

När presentationsrundan är klar och ni har ett antal förväntningar nedskrivna, gå igenom det tänkta upplägget för cirkeln. Här är det viktigt att låta samtliga deltagare komma med tankar och medskick kring cirkelns upplägg. Kanske uppkom det förväntningar eller förhoppningar på cirkeln under presentationsrundan som gör att du som ledare behöver justera något i planeringen av cirkeln? Notera eventuella avsteg från handledningen i arbetsplanen i E-tjänsten som ABF tillhandahåller. Passa också på att gå igenom lite praktisk info om lokalen, tider och annat som kan vara viktigt för deltagarna att känna till.

Övning 2 – Presentera en text

Börja med en runda där varje deltagare presenterar en bok eller text som tar upp klass och som lämnat ett bestående avtryck på dem. Be deltagarna läsa upp ett på förhand utvalt stycke från texten för hela gruppen om de vill. Utifrån texterna kan ni sedan diskutera vad klass är och hur klasskonflikter kan gestaltas. Skriv upp titlarna så att ni kan återkomma till dem under sista träffen om ni vill. Kanske gör cirkeln att ni får nya verktyg att tänka kring litteratur och klass och därför får en fördjupad förståelse av verken. Kom ihåg att skicka ut instruktioner till deltagarna om att de ska förbereda en kort presentation om en text till första träffen.

Förslag på diskussionsfrågor efter eller i samband med övningen:

- Vad var det som definierade klassperspektivet i texterna?
- Fanns det några likheter mellan texterna som presenterades?
- Finns det skillnader i hur klass skildras beroende på när texterna skrevs och vem författaren är?
- På vilket sätt är klassbegreppet relevant idag?

Avslutning

Avsluta träffen med att sammanfatta vad ni kommit fram när det gäller hur cirkeln ska utformas och kom överens om vad ni ska ha läst till nästa gång.

Andra träffen

Börja träffen med att gå igenom vad ni pratade om vid förra mötestillfället och beskriv sedan planen för dagens träff. Lämna utrymme för eventuella reflektioner eller önskemål inför dagens träff. Upplägget för den här träffen fokuserar på temat karaktärer och miljö.

Karaktärerna

Klass är en av flera sociala relationer och i skildringen av karaktärerna framträder deras egenskaper tydligare i relation till andra människor. Vilken klass eller skikt en karaktär tillhör påverkar vilka valmöjligheter den har i samhället och i berättelsen, och vilken bakgrund karaktären har kan påverka hur hen agerar i olika situationer.

Övning 1 – Läs och diskutera

”I början missade jag mycket. Det tog till exempel tid att fatta att säkert hälften av de i min klass hade föräldrar som kunde sägas vara rika. Ingen skröt om pengar, men samtidigt var det självklart att man skulle kunna göra vissa saker, köpa nya kläder, gå på konsert, äta på stan i stället för i matsalen. Många av mina klasskompisar hade rest över hela världen och tyckte att det var helt naturligt att ha åsikter om Paris, New York och Berlin. Samtidigt pratade de gärna om hur pankade de var, fast det var uppenbart att deras föräldrar kunde föra över pengar på ett ögonblick.”

Utdrag ur Norra Latin, Sara Bergmark Elfgren, Rabén & Sjögren, 2017

Textexemplet kan illustrera hur klassbakgrunden påverkar inställningen till pengar och resor. Gå en runda och diskutera utifrån texten ni läst inför träffen hur karaktärerna förhåller sig till klass och pengar. Använd gärna förslagen på reflektionsfrågor nedan. När alla har fått komma till tals kan ni öppna upp för ett fritt samtal:

- Hur påverkas karaktärerna av sitt yrke och sin position i klassamhället?
- Har de makt över sitt eget liv eller över andras liv?
- Vad mer än klass påverkar karaktärernas handlingsutrymme?
- Hur påverkas de av andras blickar på dem?
- Hur förhåller de sig till sin omgivning?
- Använder sig författaren av stereotyper, om ja, på vilket sätt?

Miljö

Övning 2 – Läs och diskutera

”Alf hade tittat en lång stund på vaktmästaren innanför de stora svängdörrarna. Folk tjänade sitt bröd olika, tänkte han. En skall slita till sjöss, slåss med storm och helvete i en rostig gammal skorv, gå klädd i ett saltstyvt smörjoljefläckat blåställ, bo i en smutsig skans och leva på lapskojs, gröt och annan mer eller mindre oaptitlig mat som en grisaktig kock joxar ihop, medan såna som han innanför glasdörrarna inte gör annat än öppnar en dörr, bugar sej och tar emot pengar. Herregud, tänkte han. Ett jobb där man får gå i vit skjorta, slips och snygg uniform.”

Restaurant Intim, Olle Länsberg, Bokhuset Corfitz, Helsingborg 1976

Miljö kan handla om kläder, smycken, bilar eller andra saker. Genom att beskriva ägodelar kan en författare signalera ekonomisk status, klassbakgrund och social position. Länsbergs Alf låter sig på sätt och vis luras. Den välklädde vaktmästaren, eller servitören, är ju precis lika mycket arbetarklass som den saltstyva sjömannen, och har verkligen inget bekvämt yrke, vilket Alf kommer lära sig senare i boken. Skillnaden mellan sjömannen och servitören ligger snarare i att den ena är sedd av överklassen, medan den andra är osynlig. De vackra kläderna är inte för servitörens egen skull.

- Vad säger karaktärernas kläder om dem i den bok ni läst?
- Klär de sig annorlunda när de är på jobbet än utanför?

Övning 3 – Läs och diskutera

”Det kom en tid när jag hatade storgodsnaturen och bakom varje slott såg en förbrytelse.”

Pubertet, Ivar Lo-Johansson, sid 20

Miljöbeskrivningarna säger inte bara någonting om karaktärernas placering på klasstrappan, utan också något om det samhälle där boken utspelar sig. Omgivningen och miljön är i de flesta böcker skapad eller påverkad av människor. Den utgör en ordlös berättelse om historien men också om romanens tid. Vem har bestämt var storgodset ska ligga, vem har krattat gångarna, vem bor i slottets gemak och vem bor i backstugan på slottets ägor?

- Vad säger miljöbeskrivningarna om samhället i boken ni läst?
- Hur bor karaktärerna? Om de har en bostad, äger eller hyr de den?
- Är alla karaktärer i boken fria att använda omgivningarna som de vill eller är deras rörlighet och aktivitet begränsad?

Avslutning

Sammanfatta vad ni kommit fram till och bestäm vad ni ska läsa till nästa gång.

Tredje träffen

Börja träffen med att gå igenom vad ni pratade om vid förra mötestillfället. Lämna utrymme för eventuella reflektioner eller önskemål inför dagens träff. Upplägget för den här träffen fokuserar på temat konflikt.

Konflikt

Fördelning av pengar, makt och samhällets resurser är en ständig källa till konflikt, även om klass sällan utgör huvudkonflikten i prosa. Det är snarare något som skär igenom och påverkar andra konflikter. I en kriminalroman är det ofta ett mord som utgör det problem som ska lösas, men konflikterna mellan karaktärerna är gärna påverkade av vilken position de har i klassamhället och i sina yrken. En vanlig konflikt är mellan de kriminalare som utför gatuarbetet och deras oförstående chefer. Kriminalarna får inte sällan värna sitt yrkes självständighet genom att bryta mot sina överordnades direktiv och driva utredningen på egen hand.

Konflikt existerar inte bara mellan arbetarklassen och överklassen utan även inom klasserna. Mellan kapitalägare sinsemellan och mellan arbetare sinsemellan finns det också konflikter.

Övning 1 – Läs och diskutera

I exemplet nedan har en betongarbetare blivit befördrad.

”Jag märker att Rasmus blir irriterad över att behöva förklara sig. För bara några dagar sedan var vi arbetskamrater och då hade det här samtalet inte betytt ett skit, men nu när jag blivit utnämnd till extrabas finns det en maktrelation mellan raderna, och det får mina frågor att låta som förhör. Det märkliga är att jag är väl medveten om det här men ändå inte kan komma på vad jag ska säga för att avdramatisera det hela. Min hjärna försöker förgäves komma på något trevligt att säga, för att få stämningen lite mer avslappnad, men jag kommer helt enkelt inte på något.”

Betong, Jakob Mathiassen, Celanders förlag 2019, översättning Henrik Johansson (sid 129)

Genom att utnämnas till extrabas har Jakob fått i uppgift att vara en länk mellan arbetskamraterna och ledningen. I den situationen pressas han mellan ledningens och kollegornas olika intressen och hamnar så att säga på två stolar. Det förvärras av att han alltid är ensam när han diskuterar med cheferna. Men konflikten finns inte bara på kontoret och i byggboden, den skapar också en inre konflikt hos Jakob. Det är i sig inget unikt. Tvärtom, ett klassamhälle är grundat på ojämlig fördelning, ändå är det vanligt att den som har för lite pengar letar efter skulden för sina problem hos sig själv, och uppmuntras till individuella lösningar på ett i grund och botten kollektivt problem.

Gå en runda och diskutera utifrån texten ni läst inför träffen, använd gärna frågeställningarna nedan som utgångspunkt för rundan och/eller en öppen diskussion efteråt:

- Vilka inre konflikter i boken ni läst kan ni tänka er grundar sig i klassrelationerna?
- Vilka yttre konflikter mellan karaktärer i boken ni läst kan ni tänka er grundar sig i klassrelationerna?
- På vilket sätt påverkar eller driver olika tillgång till makt, pengar och inflytande motsättningarna i boken?
- Finns det andra strukturella skillnader än klass som påverkar konflikterna?

Avslutning

Sammanfatta vad ni kommit fram till och bestäm vad ni ska läsa till nästa gång. Tänk på att nästa träff är sista träffen om ni följer studiehandledningen. Har ni läst samma bok under cirkelns gång är det alltså lägligt att ha läst ut boken till nästa träff.

Fjärde träffen

Börja träffen med att gå igenom vad ni pratade om vid förra tillfället. Under cirkelns sista träff är det lägligt att lämna utrymme för reflektion och utvärdering av cirkeln. Fundera på om ni vill fortsätta med – och kanske planering av en ny cirkel med liknande upplägg?

Övning 1 – Sammanfattning av boken eller textens ideologi och budskap

Har ni läst en och samma bok under studiecirkeln är det lägligt att sammanfatta läsningen som helhet. Har ni istället läst olika texter mellan varje träff kan ni diskutera vad ni uppfattar som verkets budskap eller ideologi, eller diskutera berättarrösten, alltså från vems perspektiv historien berättas ifrån.

Gå en runda utifrån texten ni läst till träffen med nedanstående reflektionsfrågor som inspiration:

Reflektionsfrågor – Sammanfattning av läsningen

- Vad kände jag när jag avslutade boken? Vad tar jag med mig som det bestående intrycket av läsningen?
- Var det något som överraskade mig i läsningen utifrån ett klassperspektiv? Något jag inte hade förväntat mig?
- Gav boken en realistisk skildring av klass? Var det något jag saknade?

Reflektionsfrågor – Textens ideologi och budskap

- Utöver att berätta en historia, vad tror ni författaren vill säga med boken?
- Hur uppfattar ni boken eller textens ideologiska budskap? Upplever ni att författaren tar ställning för eller emot en viss ideologi i texten?

Övning 2 – Förväntningar och utvärdering

Ta fram de nedtecknade förväntningarna som deltagarna nämnde under första träffen och gå igenom dem tillsammans. Gå sedan en runda utifrån frågorna nedan. I verktygslådan för cirkelledare finns också flera förslag på kreativa metoder för utvärdering som ni kan använda er av, verktygslådan är tillgänglig för alla som gått ABFs cirkelledarutbildning. Hör med din ABF avdelning om du inte har fått tillgång till den.

- Har deltagarnas förväntningar infriats? Om inte, vad kunde ha gjorts annorlunda?
- Hur vill ni fortsätta utforskandet av klass och läsning? Diskutera tillsammans hur ni kan ta era nya kunskaper och perspektiv vidare. Kanske vill ni genomföra en ny cirkel med en annan bok?

Avslutning

Tacka deltagarna för att de bidragit till att skapa en givande bildningsupplevelse genom sitt deltagande i cirkeln. När cirkeln är avslutad, meddela din kontaktperson på ABF om hur det gått och eventuell feedback du fått som cirkelledare.

Till cirkelledaren, del 2

Den här delen är ett stöd för dig som cirkelledare och kursledare. Den innehåller praktiska tips när det gäller hur man leder en cirkel och förslag på upplägg av den.

Hur arbetar man i en studiecirkel?

Kanske har du varit cirkelledare tidigare eller själv gått en studiecirkel så att du känner till grundtanken. Om inte så är det viktigt att du får en känsla för hur man arbetar i en studiecirkel. Grundtanken är att alla i cirkeln delar med sig av sina kunskaper och att man lär sig tillsammans.

Demokrati och delaktighet är viktiga hörnstenar i en studiecirkel. Alla ska kunna påverka och känna sig delaktiga. Det arbetssättet gör att många upplever en studiecirkel som ett socialt givande, roligt och kreativt sätt att lära sig tillsammans.

Att tänka på innan cirkeln startar

Tillsammans med din kontakt på ABF går du igenom upplägget av studiecirkeln. Stäm av studiematerial, lokal och om det finns kunskap om deltagarna som är bra att ha med sig för dig som ledare. Kanske finns det sådant som kan vara värdefullt att veta om dina deltagare i förväg, exempelvis om de kommer från en och samma förening eller om de har anmält sig via ABF:s kursprogram som är riktat mot allmänheten.

Vad är viktigt i rollen som ledare?

För dig som ledare gäller det att skapa ett generöst klimat där alla känner sig delaktiga. Eftersom studiecirkeln bland annat kännetecknas av tid för reflektion och frågor så är det viktigt att du som ledare ger plats och tid för det. I början av varje träff bör du öppna för frågor från föregående träff och berätta om dagens arbete. I slutet av träffen är det också viktigt att du lämnar tid för reflektion och frågor.

I grupper brukar det oftast finnas några som har lättare än andra att uttrycka sig och ta plats. Som ledare är det din uppgift att se till att så många som möjligt deltar i samtalen. Frågor som "Är det här något du känner igen?" eller "Nu vill jag höra hur du tänker" är inbjudande meningar till en person som sitter tyst.

En grupp utvecklas hela tiden och för en del tar det några gånger innan gruppen känns så trygg att de vill delta i samtalen. Försök att uppmärksamma alla i gruppen. Det är ett bra sätt att få deltagarna att känna sig sedda och som en viktig del av gruppen. Oftast är deltagarna nöjda, men det händer att någon ibland är missnöjd med ett gemensamt beslut. Det bästa du kan göra som ledare i det läget är att fråga varför personen inte är nöjd och sen lyssna. Går saken inte att lösa kan det ändå skapa ett lugn i gruppen genom att du lyssnat på deltagaren som känt sig missnöjd. Deltagaren har blivit sedd.

Ett samtalsklimat med högt i tak främjar förutsättningar för lärande. Att våga vara nyfiken, våga säga lite fel ibland och våga kasta sig in i diskussioner är utvecklande för hela gruppen. Då du jobbar med en studiecirkel är det viktigt att tänka på att din roll som cirkelledare handlar om att öppna upp för ett gott klimat, skapa en god stämning i gruppen, likaväl som att vara kunnig i ämnet som cirkeln behandlar. Du behöver inte kunna allt som ledare. Att själv visa att du behöver ta reda på saker och lära dig mer innebär att du skapar ett klimat i gruppen som säger att det okej att inte veta allt.

Praktiska saker att tänka på

Det finns en del praktiska saker att tänka på som cirkelledare. Du ska fylla i den digitala närvarolistan på ABFs E-tjänst. Se till att den tekniska utrustning som krävs för studiecirkeln finns tillgänglig och fungerar. Den första gången är det extra viktigt att vara ute i god tid, så deltagarna känner sig välkomna. Ställ i ordning i lokalen. Försök sitta så att alla ser varandra. När ni lämnar lokalen ska den vara iordningställd. Kom också ihåg att tala om för deltagarna att det är ABF som arrangerar studiecirkeln. Om det är genom en organisation som cirkeln genomförs så talar du om att det är den organisationen i samarbete med ABF.

Vad är en arbetsplan?

När man planerar hur man ska lägga upp en studiecirkel gör man en arbetsplan. Det är ett arbetsdokument som lägger en bra grund för att man ska nå målet med cirkeln. Vare sig du gör arbetsplanen själv eller använder den som finns i det här häftet så är det viktigt att du stämmer av med deltagarna. Finns det alternativa upplägg? Andra önskemål? När gruppen har enats om arbetsplanen och eventuella ändringar gjorts så lämnar du en kopia till ABF.

Cirkelledarutbildning

Alla cirkelledare inom ABF ska gå en cirkelledarutbildning. Det första steget är ett introduktionssamtal. Det andra är cirkelledare GRUND, som omfattar minst nio studietimmar. Efter det finns fördjupningskurser i till exempel studiecirkelns pedagogik och lärande. Tala med din lokala ABF-enhet om du är intresserad av att gå en cirkelledarutbildning.

Studiecirkeln en av fyra verksamhetsformer

ABF har fyra verksamhetsformer: studiecirkel, annan folkbildningsverksamhet, studiecirkel i kursform och kulturprogram.

I studiecirkeln deltar minst tre och högst tjugo deltagare, inklusive cirkelledaren. Cirkeln är på minst tre träffar med sammanlagt minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter). I annan folkbildningsverksamhet är formerna friare och flexibla, här finns prova-på-verksamhet, workshops, temakvällar, endags- och helgkurser.

Studiecirkel i kursform ska bedrivas sammanhållet och undantas från villkoret om högst tre sammankomster per vecka om vardera fyra studietimmar. Den ska rikta sig till deltagare som är kortutbildade eller står långt från arbetsmarknaden.

Den kan syfta till att stärka deltagarnas ställning på arbetsmarknaden genom utbildning eller validering. Kulturprogram framförs inför eller tillsammans med minst fem deltagare utöver studieförbundets ledare. Det kan vara föreläsningar, teaterföreställningar, konserter eller debatter.

Ett kulturprogram ska pågå i minst 30 minuter och vara utformat så att det bidrar till att skapa delaktighet, upplevelse och eftertanke.

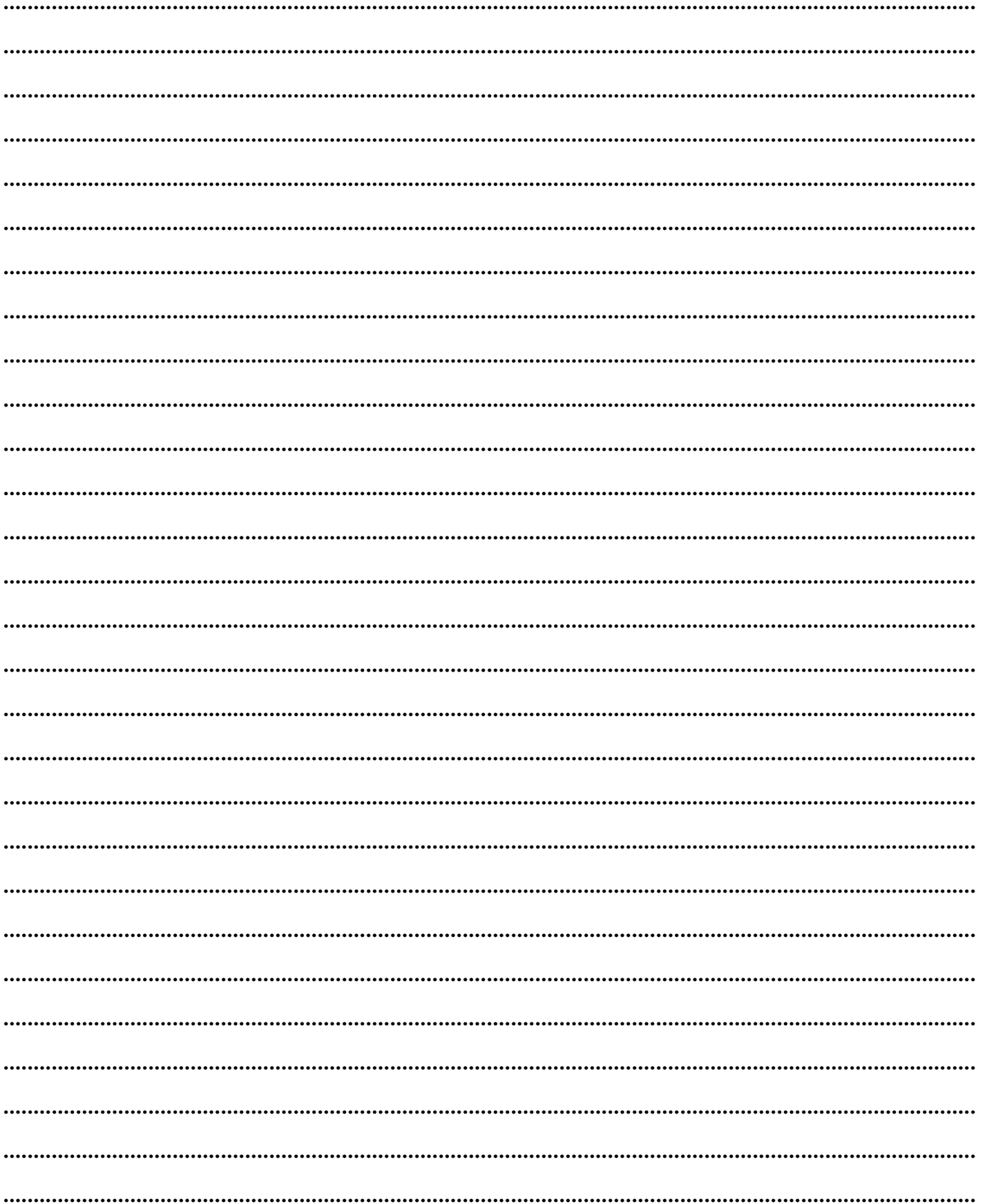
ABF är Sveriges största möjliggörare

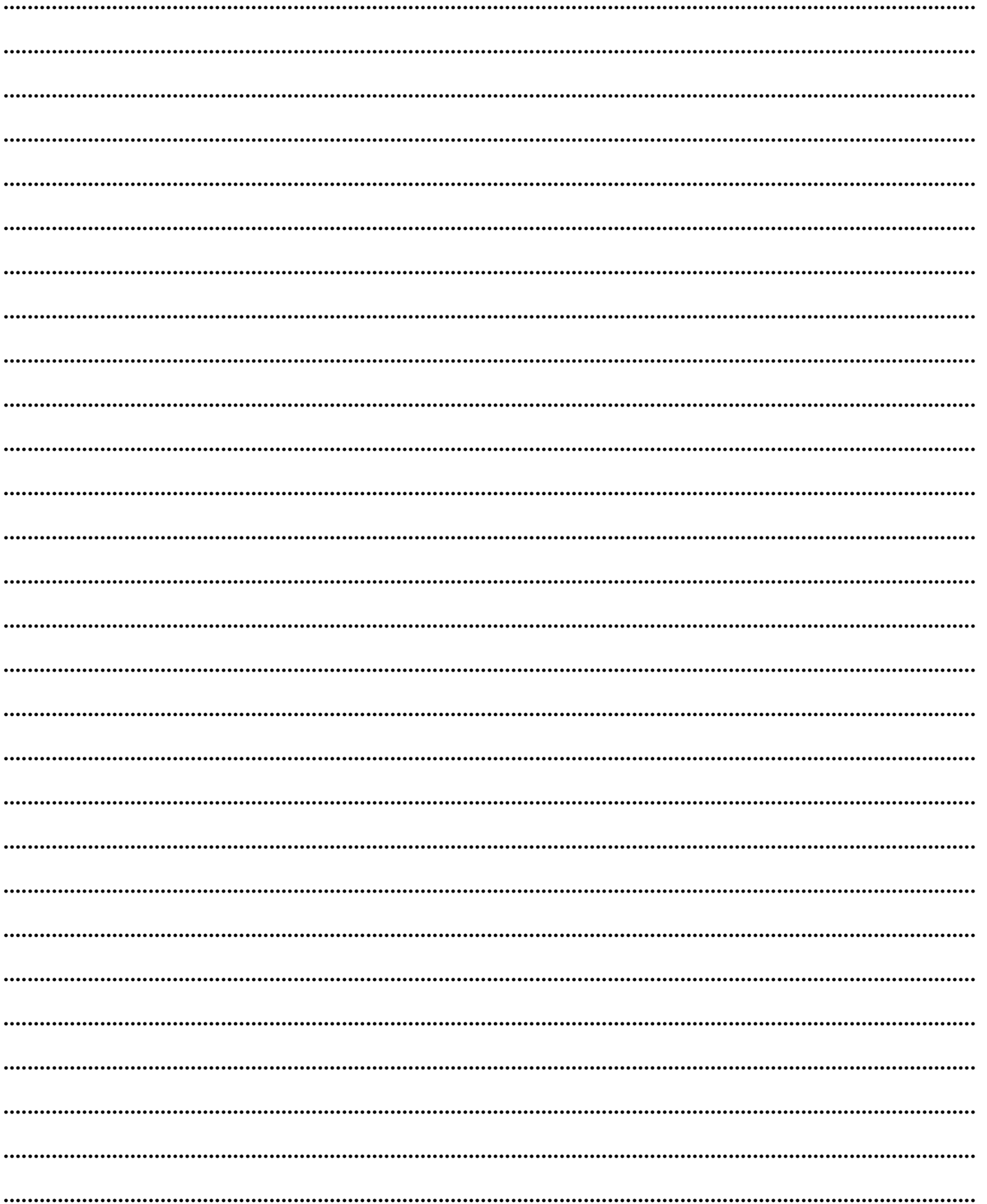
Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) är en del av arbetarrörelsen och Sveriges största studieförbund. Vi erbjuder studiecirklar, kurser, föreläsningar samt kulturarrangemang i alla landets kommuner. Sedan 1912 har ABF arbetat för att främja fri bildning och kultur över hela Sverige.

Tillsammans med våra medlemsorganisationer och andra samverkande organisationer, bidrar ABF till att skapa möjligheter för lärande, utveckling och gemenskap över hela landet.

Läs mer om ABF och hur du kan samarbeta på:
<https://www.abf.se/samarbeta-med-abf/>

Om du är intresserad av fler övningar för presentation, diskussion och reflektion för cirkelledare, kan du kontakta din lokala ABF-enhet.

Läs om klass

Den här studiehandledningen innehåller ett upplägg för studiecirkel om att läsa skönlitterärt med ett klassperspektiv. Med hjälp av materialet får ni reflektera kring vilka faktorer som avgör hur maktfördelningen ser ut i samhället och hur det kan gestaltas i litteraturen. Handledningen innehåller förslag på hur ni kan arbeta metodmässigt i studiecirkeln och kan anpassas efter om ni väljer att läsa en och samma bok eller kortare texter mellan varje träff.

Gå en cirkel hos ABF och lär dig tillsammans med andra!